

**MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA
NYUGAT-MAGYARORSZÁGI TUDOMÁNYOS INTÉZET**

Közleményei

172 B

Témavezető:
Rechnitzer János DSc
intézetigazgató, egyetemi tanár

Készült:
az Országos Területfejlesztési Hivatal
megbízásából

**A Tisza komplex program -
nemzetközi kitekintés**

Győr, 2006. március

Szerző:

Nagy Imre CSc osztályvezető

Minden jog fenntartva.
A kötet egészének vagy részeinek másolása és
sokszorosítása csak a megbízó
és a készítőik engedélyével lehetséges.

Tartalomjegyzék

A dokumentumok listája.....	3
A Tisza menti államok területfejlesztési, környezet- és vízgazdálkodási stratégiáinak, programjainak bemutatása.....	5
A térség fenntartható fejlesztésének stratégiái.....	17

A Tisza-program nemzetközi vonatkozásainak területfejlesztést célzó dokumentumai

(a zárójelben feltüntetett prioritások, intézkedések a ...célpiramisánakszámozását jelentik)

A dokumentumok listája

Ukrajna

Joint Ukraine-NATO Project on Flood Preparedness and Response in the Carpathian Region – Industrial Administration for Water Management in Zakarpatska Oblast (**FLOODPRP**)

Transcarpathian Biodiversity Protection Project – GET Grant 28638 (1993-1997) (**GET**)

Development of Flash Flood Forecasting, Monitoring and Early Warning System in Zakarpatska Oblast of Ukraine – (Tacis Cross border Cooperation Programme 2001.

Integrated Management of Ecosystems and Formation of Ecological Corridor in the Mountainous Part of the Carpathians – Project application to GEF/UNDP - Ukrainian Research Institute for forest Economy

Management system for flash floods protection in the Tisza River Basin – Implemented by the Regional Environmental Organisation of Reihneid-Pfalz, Trier, Germany – Participating countries: Germany, Ukraine, Hungary, Slovakia, Romania – (**FFPROT**)

Anti-flash flood management in Slovakia and Ukraine–Danish Hidrological Institute, Horlsholm (**AFFM**)

Conservation of threatened wetlands in the Upper Tisza region – Pro Natura (Switzerland)

Public monitoring of water quality in the Latorytsya and Uzh rivers – Carpathian Foundation

Tisza watershed cooperation project – Carpathian Foundation (**TISCBC**)

Water-quality monitoring and assessment of trans-boundary rivers Latorytsya and Uzh – TACIS

Building the Agency for regional development and cross-border cooperation – PHARE-TACIS (**ARDCBC**)

Creation of information and educational precondition for ecotourism development in Transcarpathia – OEKO-B AG (Switzerland) (**EDUCECO**)

Carpathian upper mountain forests: management and conservation for the sustainable regional development – Carpathian Foundation. (**UMFOR**)

Supporting ecotourism development in Uzhansky National Nature Park – Polish Environmental Partnership Foundation, Foundation for the Eastern Carpathians Biodiversity Conservation

Improvement of an infrastructure for development of ecological tourism in the Carpathian Biosphere Reserve – WWF. (**ECOT**).

Phare CBC

Magyar-ukrán belvízvédelmi szabályzat korszerűsítése, Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság, 2002

"Rahótól-Rakamazig" tiszai vízi turizmus fejlesztése, Magyar-Ukrán Vízitúrázók és Természetjárók Baráti Klubja Egyesület, 2002

EU Víz Keretirányelvnek megfelelő monitoring rendszer kialakítását megalapozó ökológiai állapotfelmérés a Felső Tisza vízgyűjtőjén magyar-ukrán együttműködésben, Felső-Tisza Alapítvány, 2003

Derzsavne Upravlenia Ekologii ta Prirodnih Reszursziv v Zakarpatszkij Oblaszty, 2003

Fenntartható vízgazdálkodás eszköztárának bővítése Mátészalka-Beregszász térségében, 2003

Interreg IIIA

Fenntartható turizmus fejlesztési modell kidolgozása a Tiszán Rahótól Rakamazig, Magyar-Ukrán Vízitúrázó és Természetjárók Baráti Klubja Egyesület, 2004

Magyar-ukrán komplex árvízvédelmi-vízgazdálkodási ártérrevitalizációs fejlesztési tervek kidolgozása a Bereg és a Borzsa vízgyűjtőjére - Felső-Tisza Vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság, 2005

A Felső-Tisza magyar-ukrán szakasza ártereinek, hullámtereinek hulladékmentesítési, kármentesítési akciótervének kidolgozása - Felső-Tisza Vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság, 2005

Közös ukrán-magyar stratégia kidolgozása a szatmár-beregi régió fenntartható vízkészletgazdálkodásához - Westsik Vilmos Nyírségi Tájfejlesztési Alapítvány, 2005

Szlovákia

Management system for flash floods protection in the Tisza River Basin – Implemented by the Regional Environmental Organisation of Reihneid-Pfalz, Trier, Germany – Participating countries: Germany, Ukraine, Hungary, Slovakia, Romania. **(MFFP)**

Regional Inventory of Potential Accidental Risk Spots in the Tisa catchment of Romania, Hungary, Ukraine and Slovakia. ICPRD. August 2000.

Az Ipoly és a Duna vizes élőhelyeinek természetvédelmi bemutatása és határon átnyúló Natura 2000 monitoring rendszer kialakítása - Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, 2005

Szlovák-magyar települések egységes szemléletű vízgazdálkodása az Ipoly mentén - Szob Város Önkormányzata, 2005

Románia

Environment Protection Strategy 2000-2004. Ministry of Water, Forest and Environmental Protection. Bucharest, 2000. **(EPS)**

Strategia Protectiei Mediului pe termen mediu 2000-2004. Ministry of Water, Forest and Environmental Protection Ministry of Water, Forest and Environmental Protection. **(STRPM)**

Assessment Mission: Cyanide Spill at Baia Mare, Romania. UNEP/OCHA. March 2000.

Regional Inventory of Potential Accidental Risk Spots in the Tisa catchment of Romania, Hungary, Ukraine and Slovakia. ICPRD. August 2000.

Sinteza anuala privind protectia calitatii apelor in Bazinul hidrografic Bega-Timis-Caras. Apele Romane. 1999.

Environmental performance review programme. Environmental management in transition: problems, approaches, results, needs. UN/ECE. Geneva, August 2000. **(EPRP)**

National Strategy and action plan for the biological diversity conservation and sustainable use of its components. July 1996. www.biodiversity.mppam.strategy.ro **(NSBIOD)**

INTERREG IIIA

Szerbia-Montenegró

Prostorni Plan Srbije. Beograd, 1996 (Szerbia Területrendezési Terve, 1996). **(SZTT, 1996)**

Strategija Ekonomskog Razvoja AP Vojvodine, 2003 (A Vajdaság Gazdaságfejlesztési Terve, GTZ. 2003). **(PRP, 2003)**

Report on the joint investigation of the Tisa river on the territory of the FR Yugoslavia within the international JDS-itr program, Republic of Serbia Ministry for protection of natural resources and environment, Federal Hydro-meteorological Institute, Belgrade, 2002. **(ICPDR-JTS, 2003)**.

National Environmental Strategy of the Republic of Serbia, Directorate for Environmental Protection Ministry for Science and Environment, European Agency for Reconstruction, 2005. **(NESTR, 2005)**

Dujmovics F. – Nagy I.–Romelic J. (2003) *Az észak-vajdasági határmenti közösségek környezetvédelmi stratégiája*, Arany János Közalapítvány, Újvidék, 2005 **(ÉVSTRAT)**

Programme of Protection of Water Resources, Water Quality and Aquatic Ecosystems. Szerbiai Köztársaság Környezetvédelmi Minisztériuma. Belgrád, 1997. **(PPWR)**

The Railway Line Szeged–Kikinda–Timisoara: Constuction of the missing infrastructure and modernization of existing one. Feasibility study, Institution of Transportation, CIP Belgrade, MÁV Planning Institute Ltd. Budapest, ADETIM Timisoara. **(CIP, 2003)**

Road Routes Szeged–Kikinda–Timisoara, Kikinda–Zrenjanin–Pancevo–Smederevo. Construction and Modernization, CIP, Belgrade, 2003. **(CIPC,2003)**

A Duna-Tisza-Körös-Maros Eurorégió Stratégiája, a DKMT Kht megbízásából készítette az MTA RKK, Békéscsabai Osztálya, Békéscsaba 2005. (DKMT FS, 2005)

Az alábbiakban vázoljuk az egyes Tisza menti államok területfejlesztési, környezet- és vízgazdálkodási stratégiáit, programjait, amelyek az illető ország Tisza-térségének fejlesztését kívánják körvonalazni, valamint azon nemzetközi projekteket, amelyek ágazati komplexitással szintén ezt a célt szolgálják **(ICPRD)**.

Ukrajna

A Tisza folyó Fenntartható Fejlesztési Programja (*Preparatory Project for the Tisza River Basin Sustainable Development Programme*) részeként Ukrajna Tisza szakaszára vonatkozó projektrész címe: *Minimisation of socio-economic and environmental effects of extreme hydroclimatic conditions (Extrém hidrológiai körülmények társadalmi-gazdasági és környezeti hatásainak csökkentése)*

A kitűzött cél elérése a régió különböző gazdasági ágazatain belüli (vízgazdálkodás, erdőgazdálkodás, mezőgazdasági fejlesztések, fenntartható rekreáció, természetvédelmi területek) területrendezési tervezés, információs támogatás és tájékoztatás fejlesztésével érhető el. Ezen célok köré sorolhatók be a PHARE CBC és INTERREG IIIA támogatások is, amelyek a fenti felsorolásban külön jelölve vannak.

Elsődleges cél a vízgazdálkodás keretén belül történő fejlesztések elindítása, az ágazat tevékenységének optimalizációja, a hirtelen áradások körülményeinek megváltoztatása, árvízmonitoring megteremtése **(FFPROT, FLOODPRP, AFFM)**. Hasonló szerepet kell vállalnia az erdőgazdálkodásnak az erdők fenntartható kitermelésében, nevezetesen elengedhetetlen az erdők szerepének felértékelése a vizek gyors lefolyásának mérséklése szempontjából. Az agrárgazdálkodás fenntartható átalakítása – a síkvidéken és a hegyvidéki lejtőkön, hozzájárul a Kárpátokban a biodiverzitás további megőrzéséhez **(GET)**.

Tekintettel arra, hogy a Tisza mente részét képezi a Kárpátok Bioszféra Rezervátum védett területei egész rendszerének, a fejlesztések felölelik az öko-turizmus infrastruktúrájának kiépítését (ECOT), valamint a rekreációs adottságok fejlesztését és hasznosítását.

A program megvalósításában a Környezetvédelmi és Természeti Erőforrások Minisztériuma, az Agrárpolitikai Minisztérium, a regionális hatóságok¹, regionális környezetvédelmi szervezetek és a civil szervezetek² vesznek részt, de egyre nagyobb jelentőségű a bi- és trilaterális együttműködések általi fejlesztések kialakítása is (AFFM, TISCBC).

Szlovákia

I.1. Ártéri tájrehabilitáció...

IV.3. Térség adottságaihoz alkalmazkodó sajátos idegenforgalmi struktúra kialakítása...

III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási...

A Szlovákiai alig 5 km-es Tisza-szakaszra bi- és trilaterális fejlesztési projektek állnak rendelkezésre, amelyek az árvízvédelem korszerűsítését és a biodiverzitás fenntartását kívánják elérni. (MFFP).

Románia

I.1. Ártéri tájrehabilitáció

IV.3. Térség adottságaihoz alkalmazkodó sajátos idegenforgalmi struktúra kialakítása...

III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási...

V.1.2. A Tisza-menti terület- és vidékfejlesztési, környezetgazdálkodási szervezetek szövetségeinek létrehozása

A romániai Tisza szakasz határfolyót képez, ennek ellenére a vízgyűjtő területén található hegyi mellékfolyóinak áradásai és a bányakitermelésből, valamint az erdőgazdálkodásból származó ökológiai károsodás jelentős mértékben befolyásolja a folyó alsóbb szakaszain kialakuló környezeti károsodást és a gyakorlatilag évenkénti sűrűséggel jelentkező

¹ A kárpátaljai State Administration of Zakarpatska Oblast, State Administration for the Environment and Natural Resources in Zakarpatska Oblast, State Administration for Forestry in Zakarpatska Oblast, Industrial Administration for Water Management and Reclamation in Zakarpatska Oblast, State Committee for Water Resources, State Committee for Youth, Sports and Tourism, State Committee for Forestry

² "Alexanor" (biodiverzitás, környezetvédelmi tevékenység), Ungvár, "Carpathian Agency for Regional Development" (a hegyvidéki települések fenntartható fejlesztése) Rakhiv, Environmental Club "Carpathians" (környezeti monitoring, oktatás), Rakhiv, az ungvári "Eco-Ex" (környezeti monitoring, oktatás), EcoCentre "Tysa", Environmental Club "Edelweiss" és a Carpathian Environmental Club "Ruthenia"

árvízkatasztrófákat. A környezeti és vízgazdálkodási terhelések a vízgyűjtő területen gazdasági fejlesztések, korlátozások bevezetését látják elő, amit Románia számos nemzeti és nemzetközi (bilaterális, trilaterális) dokumentumban, az EU-normáknak és szabványoknak megfelelően lefektetett. Valamennyi dokumentum (az alábbiakban felsorolva) a vízminőségvédelmet, a biodiverzitás megőrzését, a bányászat technológiai korszerűsítését célozza meg.

A szerbiai Tisza-völgy és a Tisza-bánsági fejlődési tengely

III. prioritás A periferikus helyzet leküzdése

A SZTT(1996) fejlesztési elképzeléseinek megfelelően a *Duna-menti* és a *Szabadka-Belgrád*³ elsőrendű fejlődési pályákon kívül **másodrendű fejlődési pályát képvisel a Tiszai-bánsági fejlődési tengelyt**, melynek fejlesztését a Tisza menti községek, regionális, szubregionális és községi központok, valamint körzetek fejlesztési igényei indokolják.

A fejlődési pálya a Tisza teljes Szerbiai szakaszán értelmezhető, amely a folyó szerbiai szakaszát, területére történő belépésétől (Tiszasziget-Gyála) egészen Nagybecskerekig követi (Zrenjanin), ahol Belgrád irányába tér el és csatlakozik a Belgrádi régióban kereszteződő fejlődési pályákhoz.

A fejlődési pálya gerincét a Tisza mente (a folyóvölgy és a vízgyűjtő terület településhálózata) képezi, amely természetes határként választja el Bácskát és Bánátot, illetve a bácskai oldal községeit és azok településeit (Magyarkanizsa, Zenta, Ada, Becse, Temerin, Zsablya és Titel) a bánsági oldal községeitől (Törökkanizsa, Csóka, Törökbecse, Nagybecskerek).

1. táblázat

A vizsgált terület népessége és közigazgatási felosztása

	Terület km ²	Települések száma	Népesség (2003.12.31.)	Népes ségcsök- kenés 1991- 2002	1000 főre jutó évi népesség csökkenés
Szerbia					
Tiszmenti Községek	5084	91	390250		
Kanizsa	401	13	27305	-2624	-8,3
Törökkanizsa	305	9	12995	-616	-4,2
Zenta	293	5	25398	-2899	-9,8
Coka	321	8	13680	-1286	-8,1
Ada	227	5	18918	-2126	-9,6
Törökbecse	609	4	26716	-1496	-4,9
Nagybecskerek	1326	26	132430	-2201	-1,5
Szenttamás	284	3	17984	683	3,5
Becse	486	5	40965	-1124	-2,5
Temerin	170	3	29211	3889	13,4
Zsablja	400	4	27575	2109	7,2
Titel	262	6	17073	1154	6,4

Forrás: Opštine Srbije, 2002

A tervezett fejlődési pálya *településhálózata* jelenleg nem képez sem homogén Tisza-menti településhálózatot, sem pedig egységes elveken nyugvó összefüggő fejlesztési pályát, mivelhogy azok szerteágazó közigazgatási egységekhez tartoztak a történelem folyamán és tartoznak most is. Az elválasztó szerep azért kifejezett, mert a Tisza menti települések egyrészt a *községi központok*, és a *régióközpontok* felé gravitálnak (Szabadka, Újvidék, Nagybecskerek, Kikinda), melyek határai viszont a Tiszán találkoznak le mint a bácskai, mint pedig a bánáti oldalon és így a községi területrendezési tervek akcióterületét is a Tisza zárja. A fejlődési tengely ezenkívül 4 *tervezési régió területét* (Észak-Bácska, Észak-Bánát, Dél-Bácska, Közép-Bánát) fogja egybe, amelyeket a Tisza határol le.

A probléma oldására a *különleges rendeltetésű területrendezési terv* elkészítése lenne célszerű, amely a településeknek és községeknek a Tiszához, mint kommunikációs- és fejlődési-, de akár mint idegenforgalmi pályához történő kapcsolódását tűzné ki célul.

A településkapcsolatokat és a magasabb szintű regionális kommunikációt a fejlett közúthálózat és a Tisza-hidak sűrűsége (150 km/4 híd) teszi lehetővé.

A Tisza fejlődési tengely természetföldrajzi elemként és kommunikációs-idegenforgalmi elemként is szerves részét képezi a DKMT Eurorégióknak. Természetföldrajzi vonatkozásban a fejlődési pálya a vízminőségvédelem, az árvízvédelem, a biodiverzitás-megőrzés szempontjából igényel nemzetközi és nemzeti fejlesztési összefogást, viszont a társadalmi-

gazdasági komponensek fejlesztésében a fenntartható gazdaság fejlesztése (agrárgazdaság, fenntartható idegenforgalom, környezetkímélő ipar) és a közlekedésfejlesztés igényel elsősorban nemzeti fejlesztési támogatást, valamint a határ menti együttműködési elvek betartását nemzeti és nemzetközi szinten.

A terület közepes gazdasági fejlettségű, egyes községek a szerbiai átlag feletti, mások megközelítik az átlagot, a többiek alacsony fejlettségűek, mivel a térség községeiben csupán az élelmiszer-, építőanyag- és egyéb könnyűipar fejlődött a 1980-as évek során.

2. táblázat

A Tisza menti községek fejlettségi mutatói

	Gazdasági fejlettség	Munkanélküliek fő/1000 lakos	Eltöltött vendégéjszakák átlaga vendégenként	
			hazai	külföldi
<i>Szerbia</i>	<i>100</i>	<i>125</i>	<i>3,6</i>	<i>2,3</i>
<i>Tisza mente</i>				
Kanizsa	126,3	145	11,2	4,4
Törökkanizsa	88,7	142	1,8	
Zenta	9,3	151		
Coka	60,7	155	-	-
Ada	71,9	139	3,0	2,4
Törökbecse	68,8	158	3,6	2,6
Becse	166,6	125	2,9	2,1
Szenttamás	73,8	158	7,8	1,8
Nagybecskerek	92,1	153	6,3	2,0
Temerin	64,2	131	-	-
Zsablja	59,5	172	-	-
Titel	54,7	145	-	-

Forrás: Opštine Srbije, 2002

IV.1.2. Meglévő ipari centrumok EU-s...

II.1.2 Humán szolgáltatások és az alapellátás biztosításával a kistelepülések megtartó képességének fokozása

Inkubátorház és innovációs központ létrehozása vállalkozások számára hálózatosodás segítése

A térség vállalkozásainak versenyképességét rontja a technológia- és innováció-transzfer lehetőségeinek rossz helyzete. A vállalkozások technológiai hátránya gátolja, hogy a betelepülő nagy cégek beszállítóivá váljanak, így a régióban keletkező jövedelem nagy része távozik a térségből, mivel azon kívüli beszállítókhöz jut. A régió vezető ágazatai (mezőgazdaság, élelmiszeripar) és a régió oktatási és kutatási potenciálja tematikusan találkozik, viszont az új eredmények, technológiák nem jutnak el a vállalkozásokhoz. A helyi

termékek hozzáadott értékének növelése, illetve a mezőgazdasági termények esetében a feldolgozottsági szint emelése magasabb szintű jövedelmet biztosíthat a régióban tevékenykedő vállalkozások részére.

A projekt első lépésben egy ingatlan-együttest, s a működtető szervezetet foglalja magában. Az épület alkalmas arra, hogy innovatív kisvállalkozások számára inkubátorházként működjön. A megalakítandó szervezet is, mely az innováció terjesztést feladatának és szívének tekinti, s ellátja az épület üzemeltetését, folyamatosan vizsgálja a térség vállalkozásainak helyzetét, s ehhez alakítja tevékenységét egy non-profit gazdasági társaság formájában.

IV.1. Magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása

Határon átnyúló ipari parkok létrehozása

A projekt alapja egy ipari park létrehozása a szerb–magyar határ mentén, a határ két oldalán. A létesítmény területe, hasonlóan a többi ipari parkéhoz megfelelő infrastruktúrával, szolgáltatásokkal lesz ellátva. A cél tehát egy olyan telephely bázis létrehozása, amely vonzza a befektetőket, egyrészt jó minőségű infrastruktúrájával és szolgáltatásaival, másrészt a földrajzi pozíciójából származó előnyökkel (logisztikai helyzet, a két ország eltérő gazdasági rendszeréből származó előnyök).

Az ipari parkok megvalósítása az alábbi településkapcsolatokra javasolt:

- a. Szeged-Szabadka térsége (HU-SCG)
- b. Mórahalom-Kanizsa térsége (HU-SCG)

II.1.2 Humán szolgáltatások és az alapellátás biztosításával a kistelepülések megtartó képességének fokozása

V.1.1. Térségi/határon átnyúló együttműködések fejlesztése

IV.1. Magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása

A DKMT Eurorégió közepes és kisvállalkozásaiban való folyamatos képzést támogató internetes rendszer

Ez a projektum a DKMT régióban levő, elsősorban közepes és kisvállalatoknak az új technológiákkal kapcsolatos folyamatos képzéséhez szükséges technikai, szervezési és káderfeltételeket teremti meg. Emeli az általános technológiai tudásszintet e vállalati körben. A vállalati és az oktatási szféra együttműködésének szervezésével a regionális felsőoktatási intézményeket bekapcsolja azoknak a képzési formáknak és tartalmaknak a realizálásába,

amelyeket az új technológiák alakulásának az eredményes figyelemmel kísérésére szerveznek a közepes és kisvállalatokban.

A rendszer tervezett szoftverfelépítése az *open source* hozzáféréseken alapul, s ez gazdaságos üzemeltetést tesz lehetővé, hiszen nem kell drága szoftverlicencket fizetni.

A tervezett rendszer két alapvető funkcionális szegmentumot ölel fel:

- Az ismeretanyag feldolgozására és publikálására szolgáló, az oktatási intézményeknek szánt szegmentumot és
- Az ismeretanyaghoz való hozzáférést szolgáló, a közepes és kisvállalatoknak, mint a szolgáltatások igénybevevőinek szánt szegmentumot.

III.1. Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása

Regionális jelentőségű hidak

A SZTT fejlesztési elképzelései csak részben foglalkoznak az új Tiszai hidak építésének szükségességével, míg az új, európai mintára készült községfejlesztési stratégiák (Ada, Becse községekben), már tartalmazzák helyi és *regionális jelentőségű hidak* építésének igényét, amelyek a Tiszai fejlődési tengely infrastrukturális fejlesztésének alapfeltétele. A SZTT közlekedésfejlesztési tervében szereplő Zsablja-nagybecskereki, valamint a Becse-Törökbecse közti vasúti összeköttetések megteremtésének, a Tisza-hidak megépítése a feltétele **(SZTT, 1996)**.

III.1. Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása

A megfogalmazott *vasúti összeköttetések* elsősorban K-NY irányú vasúti kapcsolatokat kívánnak felélénkíteni, ezzel viszont a Tisza mindkét oldalán kiépített, de évtizedek óta visszafejlődött É-D vasúti közlekedést indíthatná meg:

-a bácskai oldalon az Újvidék-Zsablja-Zenta-Horgos-(Szeged) vonalon,

-a bánáti oldalon pedig a Belgrád-Nagybecskerek-Kikinda-(Szeged) és a (Szeged)-Kikinda-Temesvár közötti vonalon éleszthetné újjá a vasúti forgalmat **(DKMT FS-2005, SZTT, 1996)**.

Ez utóbbi (Szeged–Temesvár közötti) vasútvonal kiépítése Nagykikindán keresztül lenne megvalósítható, mivel a második világháború előtt már létezett ez az összeköttetés, s a pálya megszűnt darabjainak rehabilitálásával visszaállítható lenne a térség mindhárom országát érintő nyomvonal. Ahhoz, hogy ez a szakasz a magyar vasúthálózatba kapcsolódjon, egy

vasúti Tisza-híd megépítése Szegeden. Ezzel olyan közlekedési kapcsolat alakulhat ki, amely a DKMT „artériájaként” nemcsak a térség megyéit, hanem Közép-Európát Dél-Európával és a Közel-Kelettel kötné ismét össze.

III.1. Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása

A térség közúthálózatának fejlesztésére jóval kevesebb tervet tartalmaz a SZTT. A bánági térség gazdasági és kulturális kapcsolatai a Tisza mentén, a Szerb-román és Szerb-magyar határok nem csupán a kisebb települések, hanem olykor nagyobb városok között sem alakulhatnak az adott lehetőségek szerint. A nemzeti szintű szabályozás értelmében, a Temesvárt, Zombolya(RO) érintésével, Belgráddal összekötő gyorsforgalmi műútnak nincsen hasonló, Nagykikinda felé történő leágazása.

Ennek megfelelően a Belgrádi Közlekedés-fejlesztési Intézetben kidolgozták a Szendrő (Szmederevo)–Pancsova–Nagybecskerek–Nagykikinda–(Triplex-háromhatár)–Deszk (Magyarország) gyorsforgalmi út tervét, amely a Nagykikinda–Temesvár leágazás kiépítésével együtt fontos alternatív útirányként válthatja fel a Szeged–Szabadka–Újvidék–Belgrád autópályát, intenzifikálhatja a nemzetközi forgalmat a Tisza-mentén Kelet-Magyarország és a Bánág, valamint Kelet-Szerbia között (**CIPC,2003 DKMT FS,205**). A gyorsforgalmi út és a romániai kapcsolódási pontok 3 határátkelő megnyitását feltételezik. Az elképzelés létjogosultságát bizonyítja, hogy a fejlesztés INTERREEG IIIA támogatást nyert 2006-ban (**DKMT FS, 2005**).

A fentiekben javasolt, a Tisza fejlődési tengelyt keresztező K-Ny irányú tengely végpontjának, a két új határátkelőnek (Medja–Ionel és Nakovo–Comlosu Mare) a gyorsforgalmi úttal és a Tisza-völgyel történő összekötése esetén intenzívebbé válhatnak Bánág települései közötti kereskedelmi és településközi kapcsolatok. Ez hozzájárulhat a leszakadó periférikus települések felzárkózását, illetve Románia EU-s csatlakozásával a vajdasági Bánát településeinek uniós partnereikkel történő kommunikációját és az Uniós politikához való könnyebb felzárkózás megkezdését tenné lehetővé (**DKMT FS, 2005**).

III.1. Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása

A háromhatárátjáró (Triplex) kiépítése oldaná a Tisza fejlődési tengely legészakibb határterületei közt fennálló kommunikációs nehézségeket (Óbéb/RO, Kübekháza/H és Rábé/SCG a Triplex földrajzi ponttól 5-5 illetve 3 kilométerre fekszenek), hozzájárulna a

három ország elmaradott határrégiói közti rugalmasabb közlekedés lebonyolításához, tehermentesítené a nemzetközi forgalmat.

A térség *Tiszasziget–Djala* (Gyála) (HU-SCG) kishatárforgalmú határátjárójának átminősítése értelmében az állandó nyitva tartás és a 3,5 tonna fölötti tehergépjármű-forgalom lebonyolításának megvalósításával lehetővé válik Észak-Bánát Szeged vonzáskörzetébe történő rugalmasabb és közvetlenebb csatlakozása **(DKMT FS, 2005)**.

III.1.Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása

A Tisza mentén található turisztikai vonzerők megismertetésében nagy szerepet játszanak a *kerékpárutak*, amelyek a nemzetközi kerékpárút-hálózat részeként is továbbépülhetnek. Erre kiváló lehetőséget teremtenek a folyók mentén található árvízvédelmi töltések. Mivel ezek a folyószakaszok ökológiai folyosókat, nemzeti parkokat, valamint különböző típusú természetvédelmi területeket érintenek, a kerékpárutak kiépítése, az öko-idegenforgalom szempontjából is, kiváló lehetőséget nyújtanak ezen területek megismeréséhez, valamint a lágy turizmus aktív megéléséhez. A beruházás megvalósításával támogatható lenne a Tisza mentén élő polgárok fenntartható együttműködése a természeti, az épített örökség, a népi hagyomány és kulturális értékeinek ápolásában **(DKMT FS, 2005)**.

III.1.Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása

A Tisza nemzetközi víziúttá nyilvánítása

Ma a Tisza csupán magyar és szerb zászló alatt hajózható, pedig Szegedig kedvező vízállás esetén 600-1000, Tokajig 300 tonnás hajókkal is járható volna. A folyam közvetlenül kapcsolódik a Duna vízrendszeréhez, mely Európa egyik legfontosabb nemzetközi vízi útja. Gazdasági hasznosítását alapvetően akadályozza, hogy az eddigi erőfeszítések ellenére még nem sikerült a nemzetközi víziúttá nyilvánítás. Amennyiben ezen a területen sikerülne elmozdulást elérni, akkor volna értelme a vízrendszer további fejlesztésének **(DKMT FS,2005)**.

III.1.Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása

A határon túlnyúló menetrendek internetes összehangolása (busz, vasút)

Mivel az EU-ban már jelentős számú internetes menetrenddel találkozhatunk ebben a térségben is javasolható (idegenforgalmi, közlekedési, határon átívelő kapcsolatok

fenntartása) komplex, az egész térségre vonatkozó menetrend elkészítését, melynek keretében a három ország regionális menetrendjei kombinált változatának elérése, ahol a közlekedési módok és a nemzeti menetrendek között kereső program kombinálná ki a legmegfelelőbb útvonalat a kérdező számára (DKMT FS,205).

III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási...

II.1.2 Humán szolgáltatások és az alapellátás biztosításával a kistelepülések megtartó képességének fokozása

Idegenforgalmi fejlesztések

A térség idegenforgalmának fejlesztése összefügg a Tisza-völgy természeti adottságaival (vadászturizmus, falusi- és öko-turizmus, nautikus turizmus és kiránduló turizmus), valamint tematikus, a tágabb környezet komplex idegenforgalmi kínálatával (gasztronómiai-borászati, kultúrtörténeti, folklór stb.) és az idegenforgalmat kiszolgáló infrastruktúrával. Ez utóbbi fejlettsége megkérdőjelezhető, hiszen a Vajdaságban a szálláskapacitások, minősége nem kielégítő, a kiépítettség hálózata aránytalan.

A térséghez kötődő idegenforgalmi kínálatot a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat

Idegenforgalmi fejlesztések a Tisza-fejlődési tengely szerbiai szakaszán 2010 ig.

	Idegenforgalmi régió	A terület neve és leírása	Jellegzetes idegenforgalmi tevékenység	Egyéb idegenforgalmi tevékenység	A fejlesztés különleges feltételei
II.	VAJDASÁGI A Pannon-régió övezete	FELSŐ-TISZA (országos jelentőségű idegenforgalmi régió)	A magyar határtól Adáig, a Szabadkai- erdők kiemelten védett területet, a Palicsi-tó, a Ludasi-tó Ramsari-terület, a horgosi és kelebiai határátjárók, a kanizsai gyógyfürdő, Ada és Topolya településekkel	Nyári idegenforgalom és gyógyidegenforgalom	Vadászturizmus, falusi és öko-turizmus, nautikus turizmus és kiránduló turizmus

		ALSÓ-TISZA (Regionális jelentőségű idegenforgalmi régió)	A Tisza és a Bega menti rétek, holtágak paradicsoma, Nagybecskerek, Écska, <i>Császár-tó ökozervátum</i> , <i>Sóskopó-ökozervátum</i> , <i>Aracsi romtemplom (középkori)</i> , Becse, Törökbecse, Zsablya és Titel településekkel (valamennyi part menti település felszerelt csónakkikötővel rendelkezik), <i>Titeli-fennsík</i> , <i>Jegricska alsó szakasza (védtet terület)</i> <i>Holt-Tisza rekreációs terület</i>		nautikus turizmus ökoturizmus, és kiránduló turizmus, vadászturizmus
	FOLYAMI TRANZIT KORRIDOROK	A Tisza teljes szerbiai szakaszán	Nemzetközi		nautikus turizmus ökoturizmus,
		Néhány csatornaszakasz a Duna-Tisza-Duna csatornarendszerben	Helyi és regionális jelentőségű vízi út		nautikus turizmus

Forrás: SZTT, 1996

IV.3. Térség adottságaihoz alkalmazkodó sajátos idegenforgalmi struktúra kialakítása...

V.1.1. Térségi/határon átnyúló együttműködések fejlesztése

Az EU-s szolgáltatási szinthez való közeledés elengedhetetlen feltétele azon fejlesztések megvalósítása, amelyeket a **PRP, 2003.** az összgazdasági fejlesztéseknek megfelelően vázol az ágazat elmaradottságának felszámolására:

- Regionális területrendezési tervek elkészítése;
- A Felső-Tisza vidék idegenforgalmi terület területrendezési terveinek elkészítése;
- A Tisza menti fejlődési pálya (infrastruktúra) területrendezési tervének elkészítése
- A vendéglátóipari objektumok (hotelek) privatizációjának mielőbbi befejezése;
- Magas fokozatú szálláskapacitások kiépítése;
- Törvényi és intézményi feltételek biztosítása az idegenforgalmi vállalkozások folyamatos affirmálódásának biztosítására a turizmus területén

- Kikötők és a folyami infrastruktúra kiépítése kisebb turistahajók kikötéséhez a Tiszán
- Műemlékjellegű idegenforgalmi kínálat kialakítása (történelmi és építészeti) (templomok, kúriák, kastélyok, villák)

A SZTT stratégiájában vázolt területek fejlesztési céljain kívül a DKMT FS korszerű határon átnyúló fejlesztési elképzelésekkel, operatívabb, megvalósíthatóbb fejlesztési lehetőségekkel bővítette.

III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási...

A tematikus turisztikai útvonalak kialakítása (műemlékek megtekintése, bor-gasztronómiai idegenforgalom, folklór, szecesszió, termálfürdő, wellness- és egészségturizmus látogatás) a Tisza mentén. és azok bekapcsolása a DKMT Eurorégió idegenforgalmi hálózatába. Komplex termékfejlesztésről van szó, amely feltételezi a szoros együttműködést az Eurorégió turisztikai aktivitást folytató szervezetei (elsősorban a tour-operátorok és turizmusmarketing-szervek), valamint kulturális intézményei között. Ezek a témaútvonalak prioritást élveznek az EU kulturális- és turizmuspolitikájában .

III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási...

Az evezős túrák kialakítása a Tiszán, olyan hiánypótló termékfejlesztés, amelyre egyre növekszik a kereslet, és amely az egyik fő turisztikai terméké válhatna a szinte még érintetlen természeti környezet révén. Természetvédelmi szakemberek bevonásával a cél olyan evezőstúra útvonalak és szálláshelyek kijelölése, amelyek alkalmasak a terület természeti értékeinek egyéni felfedezésére, de egyúttal biztonságosak a turista számára, és csak minimálisan veszélyeztetik a természeti környezet állapotát. Az intézkedés kiemelkedően fontos céljai közül az eddig kihasználatlan vonzerő fejlesztése és az új potenciális turistakör megnyerése (aktív turizmusban résztvevők, ifjúsági korosztály) érdemel említést (DKMT FS, 2005).

III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási

Az idegenforgalmi jelzőrendszerek kialakítása a Tisza hajózható szakaszán olyan többnyelvű⁴ idegenforgalmi (nautikai) szakosított információkat tartalmazó jelzések kialakítása (a leglátványosabb idegenforgalmi helyek, kultúrtörténeti emlékek, szálláslehetőségek, a csónakok és jachtok részére a kikötések koordinálása stb.), amelyek hozzájárulnak az érdeklődők tájékoztatására az adott folyószakaszon, vagy annak környékén. Ilyen módon növelhető lenne ezeknek az idegenforgalmi területeknek a hozzáférhetősége és látogatottsága,

⁴ Angol, német, magyar, román, szerb

mind az önállóan, mind pedig a turistairodák által szervezett csoportok számára **(DKMT FS, 2005)**.

III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási...

Bár a Tiszán és különösen a mellékfolyókon a személyforgalom ma még mérsékelt, a turisztikai ágazat fejlesztése, a sokoldalú vonzerők bemutatása vélhetően fel fogja értékelni az üdülési célú hajózási lehetőségeket. Erre való felkészülés céljából mindenekelőtt *nemzetközi üdülési célú személyhajózás induló feltételeinek megteremtésére*, a kikötői létesítmények, valamint a hozzá csatlakozó kiszolgáló egységek gyors ütemű kiépítésére és korszerűsítésére volna szükség **(DKMT FS, 2005)**.

A térség fenntartható fejlesztésének stratégiái

A Tiszai fejlesztési tengelyt a SZTT, 1996 Szerbia szinten végzett környezetvédelmi regionalizációja két környezetvédelmi területbe sorolja:

- a Felső-bácska Felső-Tisza vidék - Észak-Bánát régióba és a

- Dél-Bánát és Dél-Bácskai környezetvédelmi régióba.

Az **SZZT, 1996** a fenti felosztásnak megfelelően pontosan definiálja a szerbiai Felső-Tiszát érintő urbanizációs-ipari hatások által kialakult potenciális degradációs viszonyokat. Körvonalazza továbbá a vizsgált terület ökoszisztémáinak terheltségi fokozatait, kiemelten kezeli az antropogén hatás alatt levő Kanizsa-becsei Tisza-szakasz ökoszisztémát, a Bega folyó torkolati szakaszát és a Titeli-fennsíkot, mint kiemelt, védelem alatt álló lösszképződményt (lösshátság) **(SZZT, 1996)**.

I.3. Környezetbarát infrastruktúra rendszerek kialakítása...

V.1.2. A Tisza-menti terület- és vidékfejlesztési, környezetgazdálkodási szervezetek szövetségeinek létrehozása

Az **ÉVSTRAT, 2004** a szerbiai Felső-Tisza mente szakaszával kapcsolatos környezetfejlesztési prioritásaiként a **települések környezetvédelmi infrastruktúrájának kiépítését (közcsatorna-hálózat), a környezetbarát hulladékgazdálkodás bevezetését és a vízgazdálkodási (árvízvédelmi), vízminőség-, természet-, környezetvédelmi és**

katasztrófavédelmi együttműködések fenntartását és fejlesztését emeli ki (ÉVSTRAT, 2004).

V.2. Térségi tervezési folyamatok társadalmosítása...

A térség környezeti értékeire való tekintettel a DKMT ST a *környezetvédelmi szakértők*⁵, *folyamatos együttműködését biztosító időszakos konferenciák*⁶, szervezését emeli ki.

A régió környezeti problémáinak megoldása és a Tisza vízgyűjtő elven alapuló mindennemű fejlesztése, elképzelhetetlen a nemzeti törvényekhez, a nemzetközi egyezményekhez, eltérő környezetvédelmi statisztikákhoz, illetve az Európai Unió irányelvekhez igazodó környezetvédelmi irányítási és információs rendszer bevezetése nélkül, mind lokális (helyhatósági), mind regionális szinten. A határtérségben működő szakértői hálózat kialakítása a kapcsolatok intenzívebbé válásán keresztül, kölcsönösen új impulzusokat és know-how átadást is jelent a hálózaton belül (DKMT FS, 2005).

I.2 Vízkészlet gazdálkodás...

Az ICPDR által koordinált nemzetközi Joint Tisa Survey – JTS projekt célja a **Tisza és a Bega folyók ökológiai állapotának vizsgálata** volt, ami magába foglalata a folyók vizének, a folyó fenékküledékének és biótájának komplex limnológiai hidrobiológiai, valamint öko-toxicológiai vizsgálatát. A vizsgálat kiemelt fontosságú a romániai cian- és nehézfém-szennyezés következményeinek feltárása szempontjából mivel az egyaránt veszélyeztette a Tisza és a Duna teljes árterületét. A Tisza Kanizsa-titeli szakaszán elkészült szennyezettség-szint vizsgálaton kívül meghatározták a Titelnél beömlő Bega folyó hatását is. (ICPDR-JTS, 2003).

I.1. Ártéri tájrehabilitáció

A Bega-csatorna a 20. század második felében, a térségben folytatott, országok közötti szomszédsági politika áldozata lett. Románia és Jugoszlávia között a kapcsolatok olyan szintre süllyedtek az ötvenes években, hogy megszűnt a Bega hajózás, amit később – gazdaságpolitikai elgondolások okán nem állítottak vissza. Közben pedig az európai gyakorlat új kontextusba helyezte a vízi szállítás kérdését, korábbi vízi lehetőségeket állítanak munkába, újak kialakítása van folyamatban. A *Bega-csatorna rehabilitációja* c. program célja a vízi út nem működő rendszereinek átépítése, amely magába foglalja a zsilipek felújítását, cseréjét, a meder kotrását, s bizonyos folyószakaszokon a hajózáshoz szükséges medermorfológiai feltételek megteremtését (DKMT FS, 2005).

⁵ kutatók, környezetet terhelő intézmények képviselői, a környezetvédelmi hatóságok és a civil szervezetek

⁶ tanulmányutak, tréningek, „work-shops”

I.1. Ártéri tájrehabilitáció

A Horgos-martonosi vízgyűjtő csatornájának rekonstrukciója

A Horgos-Martonos vízgyűjtő terület főcsatornájának vize Szerbia és Montenegró területén a Tisza folyóba ömlik. A csatorna teljes hossza 22,34 km, ebből 16,118 km Vajdaság AT, 5,916 km pedig Magyarország területén folyik. A projekttal teljesíteni lehetne a Magyarország területéről 4m³/s víz átvételére és levezetésére, valamint Vajdaság AT területéről a vízlevezetésre vonatkozó hatályos szabályzat szerinti nemzetközi kötelezettségeket, illetve az egész terület lecsapolását. A magyar fél kérelmére a Szerbia és Montenegró-i – Magyar Vízgazdálkodási Bizottságnak a vizek káros hatása elleni védelemmel foglalkozó albizottsága hangsúlyozta annak szükségességét, hogy a csatornán megteremtsék a projektumban javasolt állapotokat.

I.1. Ártéri tájrehabilitáció

II.1.2 Humán szolgáltatások és az alapellátás biztosításával a kistelepülések megtartó képességének fokozása

A *biodivezitást megőrző program* magába foglalja valamennyi természetvédelmi terület Ludasi-tó Carska-bara/Császár-tó/Ramsari terület), és a teljes folyó- és mellékfolyószakaszok (Jegricska, Holt Tisza) kezelését, fenntartható hasznosítását. **(NESTR, 2005, ÉVKÖST, 2005, DKMT FS, 2005)**